

6. Gregorius P. I Magnus Moraliolibri, sive exposito in librum B. Job. PL. Paris, 1850. T. 75. 490 p.
7. Isidor de Seville Etimologias: edicion bilingue / ed. Oroz Reta, J. and Marcos Casquero, with tr. and comm., and introd. by Manuel C. Diaz y Diaz. Second edn. Madrid, 1993.

* * *

Хромова Ольга Ігорівна,

кандидатка філософських наук, доцент кафедри філософії та історії науки і техніки
Державного університету інфраструктури та технологій (Київ, Україна)

Конфлікти історичної пам'яті в контексті ставлення до місць пам'яті: досвід пострадянських країн

Сьогодні однією з характерних ознак існування багатьох пострадянських країн є необхідність подолання не тільки економічних викликів глобального світу, але й внутрішніх викликів, які мають світоглядний характер. Аналіз соціально-політичної та культурної ситуації в ряді країн Центральної та Східної Європи, перш за все, пострадянських, дозволяє зробити висновок про наявність в суспільстві певного ментального розколу, який визначається різністю ціннісних систем та життєвих стратегій великих груп людей та окремих індивідів. Цей розкол є конфліктом ідентичностей, результатом існування в суспільстві різних соціальних спільнот, які по-різному усвідомлюють своє місце в системі громадянського суспільства та місце власної держави в світі, а отже, і ототожнюють себе з різними культурними надбаннями своєї нації, різними її символами та інституціями, й різними інтерпретаціями історичного минулого.

Історична пам'ять – колективне уявлення про минуле – це найважливіша складова національної ідентичності. Історична пам'ять виступає тим елементом ідентичності народу, який сприяє протистоянню народу зовнішнім негативним впливам, його єднанню і процесам державотворення. Але на відміну від історичної науки вона є спрощеним сприйняттям минулого членами соціальної спільноти. Змістом історичної пам'яті є не стільки певні історичні факти, об'єктивна інформація про події минулого, скільки уявлення його певного образу, суб'єктивне сприйняття цього образу та його оцінка окремою особистістю. Різні образи історичної пам'яті про

одні ті самі події, впливаючи на світогляд людей, формують різну ідентичність.

Проблемою всіх суспільств, які тривалий час перебували в полі загальнорадянського дискурсу, є конфлікти історичної пам'яті. На жаль, через майже 30 років після зникнення з політичної мапи світу СРСР, ми можемо констатувати, що крах радянської імперії зовсім не означав крах радянської ідентичності. Справжньої деконструкції радянських міфів, в тому числі, історичних, які є невід'ємною складовою історичної пам'яті, так і не відбулося. І сьогодні вони продовжують впроваджуватися в суспільну свідомість засобами спрямованого нав'ювання – через пропаганду в політичних та інших медійних шоу, завуальоване або приховане ідеологічне супроводження інформаційних потоків у ЗМІ та мультимедіа (тобто через кінопродукцію та мережу Інтернет). Саме таким чином цілеспрямовано підтримується та формується пострадянська або квазі-радянська ідентичність зі своїми наративами історичної пам'яті. Це породжує конфлікт ідентичностей в суспільстві (національної та пострадянської), основною площиною розгортання якого часто виступають різні концепти історичного минулого.

Наративи історичної пам'яті та навіть історичні міфи, які формують національну ідентичність або навпаки – створені для збереження старої моделі ідентичності (імперської або етнічної) потребують зовнішнього проявлення, яке б відтворювалося для майбутніх поколінь, набуваючи сакрального характеру або слугуючи символом застереження для нащадків. Такими об'єктами зовнішнього вияву історичної пам'яті є так звані місця пам'яті. У ставленні до них іноді яскраво проявляє себе несумісність або невідповідність моделей історичної пам'яті, що існують в суспільстві. В якості ілюстрації останніх тверджень розглянемо досвід України та Білорусі.

Історичний шлях українського та Білорусі, особливо в ХХ столітті, був надзвичайно драматичним та болісним. Тому багато місць пам'яті на території цих держав уособлюють травму та біль минулих поколінь, травму суспільства в цілому. Меморіал Бабин яр в Києві та Меморіал Яма в Мінську, Меморіальні комплекси в білоруській Хатині та в українській Корюківці, численні пам'ятники Невідомому солдатові та братські могили воїнів Другої світової війни, пам'ятники та пам'ятні знаки на честь ліквідаторів аварії на Чорнобильській АЕС. І якщо одні травми

усвідомлені і осмислені більшістю членів суспільства в контексті спільних сенсів, що назовні проявляється у шанобливому ставленні до об'єктів їх символічного втілення – меморіалів та пам'ятників, то інші травми, пов'язані, перш за все, із спільним «мирним» радянським минулим, яке за лаштунками офіційної пропаганди виявилось жахливим в своїй нелюдності та тотальній брехні, у певної частини суспільства все ще залишаються витісненими, не прийнятими, не відчутими. Місця пам'яті, які пов'язані з такими трагедіями, нерідко стають місцями розбрату, сутичок із владою, що є втіленням світоглядного конфлікту, породженого різними моделями історичної пам'яті. Ілюстрацією цих тверджень може бути історія меморіалів пам'яті жертв сталінських репресій в Биківнянському лісі поблизу Києва та в Куропатах на околиці Мінська.

Шлях до увіковічення пам'яті жертв масових поховань і в Биківнянському лісі, і в Куропатах був досить тривалий, складний і в головному схожий. В Биківнянському лісі масові поховання були знайдені ще німцями за часів окупації, але три державні комісії 1945, 1971 та 1987 років оприлюднили висновок, що в Биківні поховані жертви фашистського режиму. Масові поховання були також знайдені в цих місцях в серпні 1962 року групою молодих дисидентів, серед яких були Алла Горська, Василь Симоненко та Леонід Танюк. Ними було направлено листа до Київської міської ради з приводу знахідок («Меморандум №2»), але відповіді не було. Всі матеріали були засекречені, багато документів знищено. Радянська влада ніколи не визнавала своїх злочинів і, тим більше, не вшановувала пам'ять своїх жертв. Радянській міф будувався на непогрішимості партії та вірності накресленого нею шляху до світлого майбутнього. В якому, звичайно, не може бути місця злочинам проти власних громадян.

Тільки в 1988 році на хвилі демократизації та гласності було створено четверту державну комісію, робота якої дала змогу зробити висновок, що в Биківнянському лісі поховані радянські громадяни, страчені НКВС в 1936-1941 роках. Також подальші дослідження з'ясували, що на цій території також були розстріляні та поховані польські офіцери, які були захоплені в полон після вторгнення СРСР у Польщу у вересні 1939 року. За неповними даними українських істориків на місці так званої «спецділянки

НКВС» в Биківні було знищено 30-35 тисяч український громадян та близько 3,5 тисяч іноземних [2].

В 1995 році на виконання Розпорядження Президента України від 11.08.94 №98/94-р «Про заходи щодо вшанування пам'яті жертв політичних репресій, похованих у селищі Биківня» було засновано Меморіальний комплекс жертвам політичних репресій 1930-х років. Постановою Кабінету Міністрів України №546 від 22 травня 2001 року на його основі було створено Державний історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили». У травні 2006 року Указом Президента України №400/2006 комплексу було надано статус національного [1].

Куропати – лісний масив на околиці білоруської столиці, де були виявлені масові поховання людей, розстріляних НКВС в період 1937-1941 років. Свідчення мешканців села Зелений Луг та інших навколишніх населених пунктів, яким ще малими дітьми судилося спостерігати масові вбивства, були задокументовані дослідниками ще в 1970-х роках. Але тільки в 1988 році вони змогли опублікувати цю інформацію. Розслідування масових вбивств в урочищі Куропати почалося після виходу статті З.Позняка та Є.Шмигальова «Куропати – дорога смерті» в білоруській щотижневій газеті «Література і мистецтво». В 1988 році в Куропатах пройшла масова антирадянська демонстрація під гаслами осуду злочинів сталінізму, яка була розігнана внутрішніми військами. Але одночасно, майже одразу це розслідування викликало хвилю обурення іншої частини білоруського суспільства, до ЦК КПРС було написано низку листів про можливі фальсифікації результатів слідства. Комісії з Генеральної прокуратури СРСР двічі приїздили та підтверджували результати слідства. Протягом 1990-х років розслідування кілька разів починалося знову. Як і у випадку із розслідуванням вбивств в Биківнянському лісі, було висунуто версії, що розстріли були організовані німецькою окупаційною владою під час Другою світовою війни, але всі вони були спростовані.

Вищенаведені факти свідчать про неспроможність та небажання частини білоруського суспільства сприймати альтернативну радянській модель історичної пам'яті. Конфлікти різних концептів історичної пам'яті почалися навколо Куропат від моменту, коли громадськість дізналася про їх існування. Але 1990-х роках це було розповсюдженням явищем. Тож викликає велике занепокоєння наявність цього протистояння й дотепер.

З 2000 року в Куропатах починають створювати Народний меморіал. Встановлюють пам'ятні знаки, хрести. Але з 2002 року громадським активістам доводилося постійно охороняти місця масових поховань то у зв'язку з будівництвом Мінської кільцевої дороги, то від забудовників котеджного містечка, то від спроб побудувати на цій території бізнес-центр. До того ж, з 1990-х років тут постійно спостерігаються акти вандалізму. А в квітні 2019 року білоруська влада знесла близько 70 христів на території народного меморіалу, пояснюючи цей акт «роботами з благоустрою» [3]. Тож історія Куропат, як і інших численних місць пам'яті, що пов'язані з ще не опрацьованими травмами та біллю пострадянських суспільств та пов'язані з конфліктами історичної пам'яті, буде мати продовження.

Отже, історична пам'ять – спільне уявлення про минуле власного народу – є найважливішою складовою формування національної ідентичності і має виконувати функцію солідаризації нації. Але сьогодні, передусім, в пострадянських спільнотах, зокрема в Україні та Білорусі ми можемо спостерігати існування різних за змістом та ціннісними акцентами, конфліктних концептів історичної пам'яті, де суміщаються різні інтерпретації історичного минулого, що яскраво проявляється у ставленні до певних місць пам'яті.

Наявність цього феномену спричинене, передусім, об'єктивними умовами існування наших народів – як здавна, на помежжі, на перетині різних світоглядів і способів життя, так і недалекою радянською минувшиною. Але невизначеність, множинність в оцінках минулого продукує і множинну ідентичність. Історична пам'ять в такому випадку втрачає свої консолідуючі властивості та може перетворюватися на фактор дезінтеграції суспільства. Тож історична пам'ять українців і білорусів потребує вивільнення від радянських міфів та стереотипів у сприйнятті свого минулого, які гальмують процес національного самоусвідомлення та формування саме національної ідентичності. І місця пам'яті, що уособлюють травму, яку сьогодні суспільство в цілому, можливо, ще не здатне подолати, повинні стати в цьому процесі найважливішою складовою. Водночас, має існувати і державна політика пам'яті, головним завданням якої буде досягнення цілісності історичної пам'яті нації.

Список використаних джерел

1. Биківнянські могили. Історична довідка. Офіційний сайт Українського інституту національної пам'яті. Режим доступу: <https://archive.is/20121222122431/www.memory.gov.ua/ua/publication/content/1001.htm>
2. Національний історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили». Офіційний сайт. Режим доступу: http://ua.bykivnya.org/page/storichniy_oglyad
3. Пирлік Г. Місце розбрату: чому меморіал «Куропати» не об'єднує білорусів. Громадське радіо. 17 листопада 2019. Режим доступу: <https://hromadske.radio/publications/misce-rozbratu-chomu-memorial-kuropaty-ne-ob-yednuye-bilorusiv>

* * *

Яценко Оксана Григорьевна,

кандидат исторических наук, доцент, заведующий кафедрой истории Беларуси Гомельского государственного университета имени Франциска Скорины (Гомель, Беларусь)

Влияние технических достижений на повседневную жизнь горожан Беларуси (начало XX в.)

XIX век и начало XX в. стали периодом стремительного приумножения научных знаний, невиданного ранее масштаба практического внедрения теоретических разработок в практическую плоскость деятельности. Многочисленные технические новации являлись следствием, с одной стороны, запросов общества на ускорившиеся темпы транспортного и промышленного развития ряда стран Европы и Америки, а с другой, стали стимулом для усовершенствования самых разных сфер жизни, в первую очередь, городского населения. Отдельные технические новинки нашли широкое применение в быту и культуре горожан белорусских губерний Российской империи в начале XX в.

Сохраняет актуальность вопрос о формах, скорости и масштабах внедрения технических новаций в городскую культуру Беларуси в период оживления хозяйственного и социального развития. Важно углубление представлений именно о бытовом срезе использования изобретений и адресность их вхождения в уклад жизни разных социальных слоев.